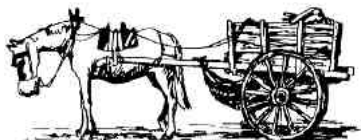

De Rosdoek

De Rosdoek 131 · September 2009

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”

De boeken die besproken worden in
de boekenplank zijn verkrijgbaar bij

De Boekenlegger

Ook voor uw buitenlandse bestellingen bent u
bij ons van harte welkom

Nieuwstraat 28A 5521 CC Eersel
Tel.: 0497-512551 Fax.: 0497-513179
www.de-boekenlegger.nl info@de-boekenlegger.nl

Zorgcentrum Merefelt

*Voor al uw thuiszorg en
hulp in de huishouding,
bel Zorgcentrum Merefelt !*

*Zorgcentrum Merefelt maakt deel uit van de
Regionale Stichting Zorgcentra de Kempen
Bezoekadres: Parklaan 2, 5504 GB Veldhoven
Mooier Merefelt rekeningnummer Rabobank West*

*www.rszk.nl
Tel.: 040-253 50 40
1345 79 445.*

Afbeelding voorzijde: De inpakafdeling van Duc George

De Rosdoek 131

September 2009

Toirkenshoeve Bladel op de kaart?

Bart Beex 4

De sigarennijverheid in Zeelst

Frank van der Maden / Piet Vermeulen 11

Heemkundig allerlei, Kende Eersel

Kees Cornelissen 29

De Rosdoek is een uitgave van

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”.

Verschijnt 4 x per jaar. Volgende nummer in december 2009.

ISSN 1384-086X

Redactie:

Th. van der Aalst, Hapert, 0497 - 381671

H. Backbier, Vessem, 0497 - 591451

K. Cornelissen, Eersel, 0497 - 512208

H. Grielen, Eersel, 0497 - 512897

A. Kockx, Veldhoven, 040 - 2531596

P. Vermeulen, Veldhoven, 040 - 2531817

E-mailadres redactie: p.vermeulen40@chello.nl

Secretaris: P. Hooijmaijers, 0497 - 515144, E-mail: p.hooijmaijers@planet.nl

Website: www.hskdeachtzaligheden.nl

TOIRKENSHOEVE BLADEL OP DE KAART?

Op 3 oktober 1688 doen Fransen brandstichtend en plunderend een ronde door acht dorpen in Kempenland. Lommel, Reusel, Bladel, Steensel, Knegsel, Westerhoven, Riethoven en Hapert raken daarmee aan de bedelstaf. De Staten-Generaal zullen het een oorlogsprovocatie noemen in de oorlogsverklaring van maart 1689 en ook als een van de directe aanleidingen tot het uitbreken van de Negenjarige Oorlog. H. van der Heyden beschreef een en ander in 1983 in zijn boek “*Groot geweld in kleine dorpen*”. In Bladel bedraagt de schade aan circa 35 afgebrande en geplunderde hoeven, huizen, vier brouwerijen en twee herbergen 51.703 gulden. Eén van de hoeven is de Toirkenshoeve.

Welvaarts

"Nooit werd er op den bodem van Bladel wreeder spel gehouden dan op 3 october 1688." Aldus Welvaarts, prior, bibliothecaris en archivaris van de abdij Postel-Mol, in zijn *Geschiedenis van Bladel en Netersel naar de archieven van Postel's abdij* uit 1890. Om vervolgens een lijst te geven van de schade die van huis tot huis is opgenomen en op schrift gesteld. Menig inwoner verliest huis en haard. Belastingen kunnen niet meer worden opgebracht, de contributieplicht van de kant van de Fransen en verbod op contributie van de Staatse kant blijven evenwel in de jaren daarna gelden en plundertochten blijven doorgaan. En daarenboven wordt men in de daarop volgende periode ook nog eens belast met gijzelingen, leveranties aan troepen, inkwartieringen en bezoeken van de eigen en buitenlandse troepen. Ook hier vertalen oorlogshandelingen vanuit de verder af gelegen economische en machtscentra zich naar direct lokaal en individueel te dragen leed. De Kempen krijgt haar portie. De schade van Jan Coolen, huurder van de afgebrande Toorkenshoeve, bedraagt 800 gulden. Elders in zijn boek beschrijft Welvaarts de goederen van Postel onder Bladel. Zo ook de Toornkens- of Toernkenshoeve cq. Bosch, zoals deze door hem wordt genoemd. Dit voormalig Postels goed zal niet worden herbouwd. In 1747 zouden, aldus Welvaarts, de gronden ervan zijn

gesplitst en in bezit zijn van 32 personen. De hoeve wordt door hem noordwaarts van het dorp gesitueerd zonder nadere bijzonderheid te geven. *De Negende Zaligheid* van Roymans e.a. (1975) volgt Welvaarts vrij letterlijk met geen of weinig aanvullend archiefonderzoek. Wel wordt vaag, op basis van verzamelde toponiemen, gesuggereerd dat een locatie aan de zuidkant niet uitgesloten mag worden.

Kohier verpondingen 1713

In 1713 wordt voor Bladel een nieuw kohier van verpondingen opgemaakt. Het eerdere exemplaar is namelijk in handen geraakt van vijand Frankrijk en Spanje. Dat het kohier opnieuw is opgemaakt biedt het voordeel dat de systematische rondgang gemaakt door het dorp vertaald is in een even systematische beschrijving in het kohier. De Postelse hoeven worden beschreven in de volgorde Hofstad, Toirkenshoeve, Ter Coyen, Ten Vorsel, Hooiberg, Wolfswinkel en Nigrim. Daarmee zij al duidelijk dat we moeten zoeken aan de zuidzijde van Bladel.

Vanaf folio 190 wordt beschreven de verdeling van de verponding van "de hoeve genaempt toirkens hoef", aangekocht door Creemers namens de Staat, en door hem vervolgens opgesplitst. Vervolgens worden vermeld de eigenaar, de grootte in lopens en roeden en het toponiem waaronder de stukken land bekend staan. Vernoemd wordt circa 15 ha. aan akkers als de voorste bocht, de smeelen, de steert, hickspoor, cleijn bosch, hurckacker, busselacker, voorste acker achter de schaembeempt en engelenbuchtjen. Percelen hakhout, hei en graslanden dragen namen als grooten garstacker, ouden bocht, hofkens, loorijs, loocken, a-broecq, root beempt, bree broecq, uytganck, hegge en else.

De plaats van de hoeve zelf wordt in 1713 aangeduid met "het afgebrant huys plaets en aangelagh weij, groes en heydelande groot twee loopens: 2 roeden met het ven en heyden daer toe behoorende ongemeeten" toebehorende aan Aert Jansen. Het kohier van 1746

leert aanvullend dat de Toirkenshoeve is ingedeeld bij het zogenoemde Hoeveneijndse Rot (als onderscheiden van het Heeleindse, Straatse en Helleneindse Rot).

Toponiemen

Kennis van de toponiemen leert dat we de Toirkenshoeve moeten zoeken aan de zuidkant van Bladel ergens tussen Heeleind en Terkooyen. We kunnen nog wat nader trachten in te zoom door te zoeken naar de akkers die behoren bij Toirkenshoeve. Verondersteld mag worden dat de akkers nabij de hoeve zelf liggen, terwijl heide, hooilanden en hakhout wat verder weg liggen. Dan kunnen we ons beperken tot een zoekgebied vooralsnog te begrenzen met de huidige Uitgang, Bredase Baan, Heeleind en de gronden toebehorende aan de Hooiberg. Terwijl de beemden, heide en broeklanden gelegen zijn oostelijk van de huidige Uitgang en in een zone noordelijk van de Goorloop of Aa.

Het akkerareaal bestaat begin 18de eeuw uit voorste bocht (8 lopens), smeelen (5 lopens), steert (2 lopens), hickxspoor (10 lopens), cleijn bosch (7 lopens), hurckacker (32 lopens) en busselacker (18 lopens). Hickxsporen en Hurkakker zijn twee grotere complexen. Te verwachten valt dat in het bijzonder in die omgeving de kans groot is dat de hoeve gelegen heeft.

De Hurkakker(s) betreft een niet meer gekend toponiem. In 1801 wordt in het kohierboek nog een opsomming gegeven van akkers die tot dit complex behoren en in aansluitende volgorde

beschreven tussen hickspoor en hoybergse akkers.

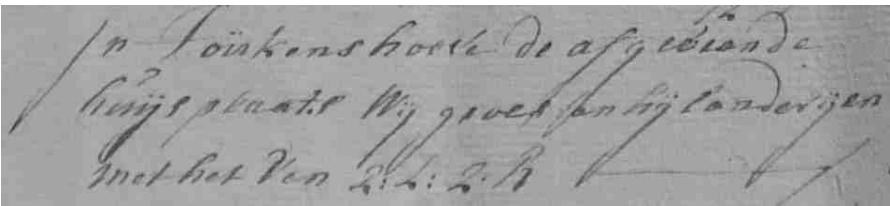
Vergelijking met de eerste kadastrale opname van rond 1830 laat verrassend eenvoudig vaststellen waar deze akkers liggen.

'Rietsporen' is een toponiem dat voorkomt op de eerste kadastrale kaart. Nog in 1785 wordt in de verpondingkohieren gesproken van "landt toirkenshoef off hixspoor". De kadastrale opname van rond 1830 laat ook hier zich goed vergelijken met de beschrijvingen in de kohierboeken. De akkers laten zich aaneenliggend traceren. Op bijgaande opname van GoogleEarth zijn de belangrijkste toponiemen aangegeven.

Ook valt nog te melden dat de bezitters van gronden in Hurkakker en Hickxsporen veelal in de westelijk gelegen gehuchten Egypte, Polakkers en Leemskuilen wonen.

Van verpondingkohier naar schepenbank

In 1769 staat "in toirkenshoeve de afgebrande huysplaats wij groes en hijlanderijen met het ven" met een grootte van 2 lopens en 2 roeden op naam voor de helft van Hendrik Lemmens en zijn zoon Wouter Hendrik. En voor de andere helft naar kwarten verdeeld op naam van Aart Aarts, Jan Aarts, Jenneken Aarts en Maria (Aarts doorgehaald) Peeters.

Na 1769 is het moeilijk, zo niet onmogelijk, de huisplaats als zodanig te volgen in de verpondingkohieren. Het kohier van verpondingen van 1777 is ten tijde van het onderzoek (april 2009) in het streekarchief zoek. Dat bemoeilijkt een doorgaande en eenduidige vertaalslag te maken naar de eerste kadastrale opname. Het is ook in deze tijd, ongeveer honderd jaar na de brand, dat het toponiem van naam verandert. Zo blijkt uit de akte van verdeling waarop de zoektocht zich richtte na vergelijking van de bezittingen van in 1769

genoemde eigenaren in de diverse kohieren. Die akte wordt gevonden in de schepenbank. In 1777 vindt die scheiding van goederen plaats "ten gehugte het hoeveneind, in de wandeling genaamt Egipte". De verdeling geschiedt in 3 kavels. Kavel 1, onder andere "groes en heij het ven van Toorkenshoef 1L1R suyt aan De Back (hoevenaar van de hooiberg, BB), noort de 2 cavel", wordt toegewezen aan Jan van Mol en Jan Hems, voogden van hun pupil Maria Peeters; kavel 2 gaat naar Hendrik Lemmens en Wouter Lemmens en betreft ondermeer "groes hijde het ven van toirkenshoef in 3 poste. 1L1R. Suyt eerste cavel, noort den cavelant met een stuk heijde"; kavel 3, geld, valt toe aan Aart Aarts, Johanna Aarts, Jenneke Aarts.

In 1785 zijn de eigendommen van Hendrik en Wouter Lemmens op naam gekomen van zoon Wouter. Zowel hij als Maria Peeters (inmiddels getrouwd met Jan Huybregts) hebben rond 1800 gronden onder de titel "groes het ven, ongemeten". De veronderstelling is dat het hier gaat om de huisplaats die dan nog slechts een met groen gewas bedekt stuk grond is.

Speuren op het Internet

De speurtocht richt zich dus op een plek aan de zuidkant van Bladel tussen hoeve Hooiberg, Bredase Baan, Uitgang en Heeleind. Ook is nog bekend dat de hoeve nabij een ven lag.

Op Internet is een hoogtekkaart te verkrijgen van die omgeving die meer gedetailleerd is dan we gewoon zijn van topografische kaarten. Zie www.ahn.nl. Dat is het zogeheten Actuele Hoogtebestand Nederland. Hoe lichter het beeld des te hoger het terrein.

Inzoomend op het aangeduide gebied trekt een plek de aandacht waar zich een depressie bevindt temidden van hoge akkers.

Bedoelde plek, met als coördinaten 143587 en 374457, is in 1830 in gebruik als weiland temidden van

een zee van bouwland. Opgemerkt zij dat (noord)oostelijk van dit gebied een hele (donkere) zone in de vorige eeuw vergraven en ontgrond is. Vergelijking van opeenvolgende topografische kaarten (zie www.watwaswaar.nl) leert dat centraal in het gebied tot voor enige decennia veldwegen samenkwamen en zich een perceel bevindt dat omgeven was door steilranden die met name vanaf het midden van de vorige eeuw steeds meer vervlakt zijn geraakt. Het perceel lijkt de meeste tijd gebruikt te zijn als grasland. Samen met het gegeven van een ven, zou dat kunnen verklaren wat er te constateren valt op de hoogtekaart. Rond 1830 is het perceel in bezit van de weduwe Peter Huybregts.

De digitale genealogische zoekmachine van het streekarchief in Eindhoven (www.rhc-eindhoven.nl) leert dat Maria Peeters en Jan Huybregts in 1782 een zoon Petrus krijgen. En dat een Peter Huybregts, zijnde een zoon van Maria Peeters, overlijdt in 1822.

Op de (archeologische) kaart gezet?

De ramp van 1688 scheidt in belangrijke mate historie en prehistorie in het Bladelse. Met archieven valt de geschiedenis vanaf het begin van de 18de eeuw aardig te beschrijven. Voor de tijd daarvóór zal toch steeds een beroep gedaan moeten worden op de archeologie die ook het bodemarchief kan ontsluiten. De Toirkenshoeve is één van de missinglinks en kan ons inzicht verschaffen in eeuwen nederzettingsgeschiedenis van Bladel. Maar hebben we hier het erf te pakken? Het is in ieder geval voor het moment de best mogelijke inschatting van de plaats. Tijd om de hulp van archeologen in te roepen.

Vrijwel het gehele gebied rondom de vermeende Toirkenshoeve is een archeologisch monument. Vanwege het aanwezige dikke plaggendeek bevindt zich hier op grote delen een ongeschonden schatkamer aan archeologische sporen vertegenwoordigd door menig periode. De overgang middeleeuwen naar nieuwe tijd is daarvoor echter tot nu toe niet aangegeven. De Toirkenshoeve wordt verondersteld een ontginning te betreffen, gestart in de Late Middeleeuwen (14de-15de eeuw) vanuit reeds aanwezige, aan Postel geschonken, hoeves zoals Ten Vorsel en Wolfswinkel, aldus Roymans (1975).

Mochten restanten van de Toirkenshoeve zich bevinden op de aangeduide plek dan zal conservatie van sporen mogelijk minder gegarandeerd zijn dan gewenst omdat juist dat perceel eeuwenlang in gebruik is geweest als huisplaats en vervolgens meestentijds als grasland. Dat maakt dat aanwezige archeologische sporen wellicht extra bescherming behoeven. Zeker als toekomstig gebruik zich wijzigt.

Gewenst is daarom nader archeologisch onderzoek gericht op bevestiging van de veronderstelling van aanwezigheid, beoordeling archeologische waarde en zonodig bieden van een adequaat beschermingsregime.

Bart Beex

DE SIGARENNIJVERHEID IN ZEELST

De agrarische crisis van omstreeks 1850 en vooral die van omstreeks 1880 treffen de overwegend uit boeren bestaande bevolking van Zeelst bijzonder hard. Als dan ook nog de textielnijverheid uitwijkt naar gunstiger locaties, zoals het naburige Meerveldhoven waar meer stromend water beschikbaar is (de Run en de Gender), zit de Zeelster bevolking dringend verlegen om alternatieve vormen van werkgelegenheid.

Volgens de jaarverslagen van de gemeente Zeelst doet de sigarenfabricage pas in 1900 zijn intrede in Zeelst. Zo maakt het verslag over dat jaar voor het eerst melding van sigarenproductie in Zeelst en wel in de vorm van één sigarenfabriek, namelijk die van H. Bazelmans, en één (vermoedelijk thuiswerkende) sigarenmaker.

Volgens het briefhoofd dat de Gebroeders Bazelmans na hun aantreden (1919) introduceren, zou de oprichting van hun sigarenfabriek al in 1886 hebben plaatsgevonden.

Briefhoofd uit 1919

In de jaarverslagen van die tijd wordt daaromtrent echter niets gemeld. En dat terwijl de jaarlijkse gemeenteverslagen in die tijd uitvoerige opsommingen bevatten van allerlei andere vormen van nijverheid, zoals steenbakkers, glazenmakers, bierbrouwers, blauwververs en dergelijke. Dit wijst erop dat tot het jaar 1900 nauwelijks sprake is geweest van sigarenproductie in Zeelst, laat staan van een sigarenfabriek.

Dat betekent dat de fabrieksmatige sigarenproductie in Zeelst begint met de oprichting van de sigarenfabriek van H. Bazelmans in 1900. We zitten dan precies op de overgang van de 19^e naar de 20^e eeuw. Zeelst beleeft in die dagen roerige tijden.

De sigarenfabriek die Bazelmans in 1900 opricht is de eerste in Zeelst. Het zal niet de enige blijven. In de jaren die volgen groeit de sigarenproductie in enkele decennia uit tot de grootste tak van industriële nijverheid in Zeelst.

Temidden van alle bedrijven en bedrijfjes ontwikkelt de familie Bazelmans zich tot de grootste sigarenproducent van Zeelst. Op een bepaald moment behoort het bedrijf zelfs tot de grootste producenten van de regio. En aangezien deze fabriek niet alleen de eerste is die wordt opgericht, maar ook één van de laatste die zijn poorten sluit, is ze met de ruim 60 jaar tevens de sigarenfabriek die het langst bestaan heeft in Zeelst.

Het pand aan de Blaarthemseweg waar Bazelmans in 1900 start

Harry Bazelmans (1860-1926), de grondlegger

Henricus Antonius Bazelmans, roepnaam Harry(!), wordt op 26 mei 1860 geboren, als vierde zoon van Frans Bazelmans en Johanna van Luijtelaar. Net zoals zijn vijf broers zit het ondernemen Harry in het bloed. Al op jonge leeftijd komt hij in het bezit van de beide molens die Zeelst op dat moment rijk is.

Harry Bazelmans

Korte tijd later volgen ook nog een boterfabriek, een sigarenfabriek, een steenfabriek (De Koraal) en een kousenfabriek. Op 2 mei 1882 trouwt hij met Maria Bucas. Samen krijgen ze 14 kinderen. Na een actief en enerverend leven, dat vanaf zijn veertigste voornamelijk in het teken staat van tabakshandel en sigarenproductie, overlijdt hij in 1926 op 65-jarige leeftijd.

Het eerste signaal dat H. Bazelmans actief is op sigareng gebied dateert van 1889. In een openbare kennisgeving maken Burgemeester en Wethouders van Zeelst bekend dat op 14 augustus van dat jaar vergunning is verleend aan H. Bazelmans om een sigarendrogerij te starten. Dat duidt erop dat de activiteiten van H. Bazelmans zich de eerste jaren beperken tot de handel in tabak. Dat komt in die tijd in de regio Eindhoven wel vaker voor. Bovendien bestaat zijn handel, volgens het toen veel voorkomende systeem, verder voornamelijk uit het leveren van tabak aan thuiswerkende sigarenmakers in de regio. Vervolgens neemt hij de door hen geproduceerde sigaren tegen stukloon af en verhandelt deze verder.

Deze manier van werken heeft het grote voordeel dat hij geen eigen fabrieksruijnte en eigen personeel nodig heeft. Een drogerij om zowel de tabak als de tabakswaaren (sigaren) op te kunnen slaan volstaat. Door de ervaring die hij op die manier opdoet enerzijds met

tabak en anderzijds met sigarenmakers lijkt de oprichting van een eigen sigarenfabriek slechts een kwestie van tijd; die stap zet hij in 1900.

Op 1 oktober 1900, het jaar waarin Bazelmans zijn sigarenfabriek opricht, brengt de Commissaris van de Koningin, baron Van Voorst tot Voorst, voor de tweede maal een bezoek aan de Gemeente Zeelst. In het verslag dat hij daarvan maakt, komt ook Harry Bazelmans en zijn sigarenfabriek aan bod. Daarin staat o.a. het volgende te lezen.

Op het moment van de oprichting van de sigarenfabriek zijn er in Zeelst nog maar weinig bekwame sigarenmakers. Daarbij komt dat Bazelmans niet zo'n beste naam van betalen heeft; voor kinderen soms niet meer dan 0,25 cent per week. En dan is er ook nog de gedwongen winkelnering. Dat betekent dat Bazelmans is aangewezen op personeel van elders en bovendien niet al te kieskeurig kan zijn. Om de kosten te beperken neemt hij ook een aantal kinderen in dienst. Van de 32 personeelsleden in 1900 is bijna de helft kind. Vandaar dat de plaatselijke bevolking op het moment dat de fabriek uitgaat gekscherend zegt: De bewaarschool gaat uit.

Niet alleen de plaatselijke politiek, maar ook de kerk speelt een rol bij de oprichting van de sigarenfabriek. Voor pastoor Mommersteeg is het een doorn in het oog dat zijn parochianen door de slechte economische omstandigheden steeds vaker gedwongen zijn zich te melden bij de fabriekspoorten in het naburige Eindhoven. Zo werkt er eind 19^e eeuw al een twintigtal meisjes vanuit Zeelst bij het net gestarte Philips en Co. in Eindhoven. Pastoor Mommersteeg vindt dat geen goede zaak. Afgezien van het feit dat de familie Philips protestants is, zijn de meisjes daar vrijwel overgelaten aan zichzelf en aan de gevaren van de grote stad.

Of pastoor Mommersteegs pleidooi van doorslaggevende betekenis is geweest, is moeilijk te zeggen, maar het lijkt aannemelijk dat de woorden van de pastoor niet aan dovemansoren gericht zijn en dat ze naar alle waarschijnlijkheid ertoe hebben bijgedragen dat Harry

Bazelmans besluit met een eigen sigarenfabriek te beginnen. Hoe het ook zij, in 1900 gaan er nog maar drie meisjes uit Zeelst naar Eindhoven. Een zevental gaat voortaan naar de nieuwe tabakstripperij van Mignot & de Block in Meerveldhoven. 's Avonds komen ze samen terug. Omdat er geen jongens bij zijn, ziet de pastoor daar geen kwaad in.

Blikken sigarendoos

Na 1910 komen geleidelijk de kinderen van Bazelmans in beeld. Van de veertien kinderen van Harry Bazelmans en Maria Bucas, zijn het vooral de zonen Frans (1893) en Jan (895) die belang stellen in de tabakshandel en de sigarenfabriek. Voorlopig opereren zij nog onder de hoede van hun vader. Wel afficheert die zijn bedrijf vanaf 1910 steeds vaker als H. Bazelmans en Zonen.

De omvang van de productie is zo groot dat Bazelmans in 1913 op de toenmalige fabriek een verdieping laat bouwen, speciaal voor het opslaan van sigaren.

In maart 1914, enkele maanden voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, voert Bazelmans de Engelse zaterdag in. Dat betekent dat het personeel voortaan op zaterdag om 13.00 uur is afgewerkt. In die tijd werken er 60 mensen bij Bazelmans: 36 mannen en 24 vrouwen.

Gebroeders Bazelmans

In de loop van 1919 nemen Frans en Jan Bazelmans officieel het stokje van hun vader over. Vanaf september luidt de firmanaam voortaan *Gebroeders Bazelmans*.

De broers pakken de zaken voortvarend aan. Sigaren maken is op dat moment nog steeds voornamelijk handwerk. Meer productie vergt dus eenvoudigweg meer personeel. Meer personeel betekent meer ruimte. Daarnaast is er ook steeds meer ruimte nodig voor de opslag van tabak en sigaren.

Nog in hetzelfde jaar vindt de eerste verbouwing onder hun leiding plaats. De fabriek biedt voortaan plaats aan 100 sigarenmakers. Enkele jaren later, in 1923, volgt een tweede uitbreiding. Bij die gelegenheid wordt een deel van het woonhuis en het kantoor gesloopt en vervangen door een nieuw complex. Van september 1926 tot februari 1927 vindt er een derde verbouwing plaats. Daarbij worden de pakkerij en de sigarenmakerij verder uitgebreid. Tenslotte gaat het jaar daarop het oudste gedeelte plat en verrijst er een geheel nieuwe vleugel.

N.V. Duc George Sigarenfabrieken v/h Gebr. Bazelmans

Begin 1928 vormen de gebroeders Bazelmans hun familiebedrijf om tot een naamloze vennootschap. Dit heeft opnieuw een naamswijziging tot gevolg. De naam van hun merk, Duc George, die al een tijdje bestaat en kort daarvoor nog zo triomfantelijk heeft gezegevierd op concurrent Karel I, gaat voortaan ook dienen als de officiële naam voor het bedrijf. Met ingang van 1928 draagt de sigarenfabriek van de Gebr. Bazelmans de naam N.V. Duc George Sigarenfabrieken voorheen Gebr. Bazelmans.

Na alle uitbreidingen via verbouwingen en filialen, besluit de directie begin jaren dertig in Zeelst een geheel nieuwe fabriek te bouwen. Het nieuwe gebouw komt aan het begin van de Broekweg en wordt medio jaren dertig in gebruik genomen. Het fabriekscomplex aan de Blaarthemseweg gaat voortaan dienst doen als magazijn.

Eind jaren '30 is ook de nieuwe fabriek aan de Broekweg al weer te klein. In die tijd werken er bij Duc George in totaal zo'n 1.000

mensen. Een deel van hen komt uit België. In colonne rijden ze dagelijks naar Zeelst op en neer, in totaal ruim 50 kilometer; en dat nog wel op de fiets.

Duc George heeft hen speciaal in dienst voor het *opdekken*, dat wil zeggen het aanbrengen van het *dekblad* (buitenste blad) van de sigaren.

Het pand op de Broekweg

In 1950 overlijdt Frans Bazelmans op 56-jarige leeftijd. Diens zoon Harry, genoemd naar zijn opa, tevens oprichter van de sigarenfabriek, volgt hem op. Samen met zijn oom Jan geeft hij gedurende een drietal jaren leiding aan het bedrijf. Wanneer Jan in 1953 overlijdt, wordt deze aanvankelijk opgevolgd door zijn vrouw en na haar overlijden in 1958 door hun zoon. Deze heet ook Harry, maar noemt zich om spraakverwarring te voorkomen Henk. In 1959 neemt de familie Dassen, eigenaar van de Velasques, de grote concurrent in het naburige Meerveldhoven, de N.V. Duc George Sigarenfabrieken over. De naam Duc George blijft bestaan en de familie Bazelmans ontvangt per verkochte sigaar een bepaald bedrag aan royalty's. Het blijkt echter uitstel van executie. Het tijdperk van het traditionele, voornamelijk handmatige sigaren maken is voorbij. Het doek valt definitief voor de sigarenfabriek van de familie Bazelmans en haar eens zo gerenommeerde Duc George sigaren.

Andere tabakshandelaren en sigarenmakers in Zeelst

Er zijn naast de fabrieken aan de Blaarthemseweg en de Broekweg, tussen 1900 en 1970 nog op allerlei andere plaatsen in Zeelst sigaren, sigarenkistjes e.d. gemaakt.

Aanvankelijk is het vrij eenvoudig een eigen sigarenbedrijfje te beginnen. Tabak is sinds het einde van de 19^e eeuw ruimschoots voorhanden zodat men met wat handigheid al snel aan de slag kan. Het maken van sigaren biedt een aantrekkelijk alternatief op het moment dat andere sectoren, zoals de landbouw en de textiel, niets te bieden hebben. Na 1900 schieten de sigarenmakerijen en sigarenfabriekjes dan ook als paddenstoelen uit de grond. Ondernemerschap en vakmanschap bepalen daarbij de mate van onafhankelijkheid en succes.

Het thuiswerken kent echter ook een aantal nadelen, zoals de allesoverheersende greep van het productiewerk op het individuele leven van de sigarenmaker en zijn gezin met extreme werktijden en kinderarbeid als gevolg. Bovendien wil de overheid ook zelf graag een graantje meepikken van het commerciële succes van de sigarennijverheid. Vandaar dat in 1921 de Tabakswet wordt ingevoerd.

Strikte scheiding tussen woon- en werkruimte is voortaan vereist. Bovendien moeten sigaren voortaan voorzien zijn van een banderol ten teken dat er accijns voor betaald is. Veel van de zelfstandig thuiswerkende sigarenmakers houden het voor gezien. Sommige proberen nog op slinkse wijze het hoofd boven water te houden, bijvoorbeeld door telkens opnieuw dezelfde banderollen te gebruiken.

Er zijn maar weinig gegevens beschikbaar van al deze sigarenbedrijfjes en zelfstandige sigarenmakers. Om een indruk te geven van hun bijdrage aan de Zeelster sigarennijverheid laten we een aantal van hen hier de revue passeren.

Karel de Stoute

*Het beeldmerk
van Karel de
Stoute*

In augustus 1919 start Jac. Peeters uit Gestel op Heuvelstraat 14 sigarenfabriek *Karel de Stoute*. Zijn compagnons, P.J. Keeris en W.M. Merkelbach, zijn allebei afkomstig uit Zeelst. Het bedrijf draait op geleend geld, verkregen door uitgifte van schuldbrieven. Aanvankelijk gaat het om een bedrag van 21.000 gulden, later loopt dat terug naar 8.950 gulden. De rente bedraagt 5%.

In 1922 houdt Peeters het voor gezien en zetten Keeris & Merkelbach het bedrijf voort op Heuvelstraat 3. Daar is tot dat moment de smederij van de ouders van Merkelbach gevestigd. In oktober 1928 stopt Keeris. Een maand later valt voor Merkelbach het doek. Per 1 januari 1929 houdt de firma Peeters & Co. Sigarenfabriek Karel de Stoute formeel op te bestaan.

Wilhelm Tell, Nederlandsche Munt en Gentlemen

Vanaf september 1938 neemt de Firma Louwers & De Groot zijn intrek in het pand Heuvelstraat 14. De firma komt uit Eindhoven. Daar is zij in 1935 opgericht door Frans Louwers uit Eindhoven en de in Stadskanaal geboren Geert de Groot. Beiden steken 2.500 gulden in de zaak. In 1938 wordt het bedrijf verplaatst naar Zeelst en

neemt bovendien Henk Louwers het over van Frans. In 1941 treedt Kees, de oudste zoon van Louwers, toe als nieuwe vennoot; een jaar later gevolgd door Jan, een andere zoon van Louwers. Wanneer Jan op 23 januari 1945 op 23-jarige leeftijd overlijdt, houdt ook zijn broer Kees het voor gezien.

Blikken sigarendoos van Wilhelm Tell

De naam van de fabriek '*Sigarenfabriek Willem Tell*' is van korte duur. Concurrent *Willem II* uit Valkenswaard vindt die naam te veel lijken op zijn naam. Louwers is echter een vindingrijk man. Na rijp beraad wijzigt hij de naam in *Wilhelm Tell*, waarbij 'Wilhelm' een verwijzing is naar een van zijn voornamen. Bovendien is Louwers creatief. Zo ontwerpt hij zelf het nieuwe logo en wel zodanig dat het resultaat zeker voor die tijd zeer modern genoemd mag worden.

Nederlandsche Munt

In 1952 stopt Henk als vennoot en is Geert de Groot vanaf dat moment de enige eigenaar van het bedrijf. De Groot stelt Kees Louwers, de zoon van Henk, aan als procuratiehouder met algehele volmacht. In 1956 wordt de merknaam *Wilhelm Tell* gewijzigd in *Nederlandsche Munt*. Korte tijd later verkoopt De Groot deze naam aan een sigarenfabriek in Kampen. Deze heeft de *Nederlandsche Munt* meer bekendheid gegeven.

Houten sigarenkist van de Nederlandse Munt

Gentlemen

Geert de Groot gaat door onder de naam *Sigaren- en Tabaksfabriek Gentlemen*. In 1967 stopt deze fabriek met het maken van sigaren. Voortaan legt Gentlemen zich toe op handel in tabakswaren. De handelsnaam wordt aangevuld met *markthandel in tabaksartikelen*. Op 6 september 1975 valt ook het doek definitief voor Gentlemen. Het pand aan de Heuvelstraat 3 staat er nog steeds. In het licht van de straatlantaarn kan men 's avonds op de gevel de naam *Karel de Stoute* nog zien staan, maar sigaren en aanverwante producten worden er sinds de jaren '70 niet meer geproduceerd of verhandeld.

Pikeur

Op Heuvel 9 is vanaf 1921 het sigarenfabriekje van Pietje van Keulen gevestigd. Pietje is in 1888 geboren op de Zeelstse Heide. Omdat zijn moeder vroeg weduwe wordt, leert hij al snel de kost te verdienen. Als hij in 1920 trouwt met Hendrica van der Mierden is hij van beroep sigarenmaker. Het jaar na zijn trouwen begint hij voor zichzelf met vier man personeel. Zijn merknaam luidt *Pikeur*. Pietje is niet alleen producent, hij is ook leverancier. Regelmatig is hij op pad in de regio. Op de fiets, volgeladen met kistjes sigaren legt

hij hele afstanden af. Zijn afnemers zitten niet alleen in de directe omgeving, maar ook in Asten, Stampersgat en Ravenstein. Voor veel kleine sigarenbedrijfjes en thuiswerkende sigarenmakers betekent de oorlog het einde van hun bestaan. Dat geldt ook voor het sigarenfabriekje van Van Keulen. Als de klad in de sigaren komt, besluit hij zijn fabriekje te sluiten.

Inpakafdeling van de Duc George sigarenfabriek

Asta

Tot 1937 woont Jan van Rooij halverwege de Molenstraat in een van de huisjes tegenover Verkeulen. In dat jaar verhuist hij naar het begin van de Molenstraat. Het boerderijtje dat daar staat, sloopt hij bijna volledig en in plaats daarvan bouwt hij een nieuwe woning annex een eigen sigarenfabriekje. Als fervent hondenliefhebber kiest hij voor zijn eigen sigaren de merknaam *Asta*. Jan werkt voornamelijk voor zichzelf en in z'n eentje.

Lang heeft het sigarenfabriekje van Jan van Rooij niet bestaan. Ook voor hem betekent de oorlog het einde van het sigaren maken. Het

doek valt niet meteen bij het uitbreken van de oorlog, maar als de bemoeienis van het Rijksbureau van Tabak de nodige problemen oplevert bij de levering van tabak, houdt Jan het voor gezien.

Industriële Handelonderneming Matvaal

Binnen de Nederlandse sigarennijverheid neemt *Matvaal* een bijzondere plaats in. Helaas is er maar weinig bekend over dit bijzondere bedrijfje dat begin 1940 neerstrijkt in Zeelst. Zo is er tot nu toe in boeken en op sites over tabakshistorie nauwelijks informatie te vinden. Op basis van de nu beschikbare gegevens ontstaat het volgende beeld.

Op 1 mei 1940 vestigt een zekere Isaac Knoller op de Blaarthemseweg 8 te Zeelst de Industriële handelonderneming "Matvaal". Knoller woont op dat moment te Amsterdam. Hij is op 5 maart 1892 geboren te Krefeld en bezit de Duitse nationaliteit. Bovendien is hij joods. Blaarthemseweg 8 is hetzelfde adres waar Harry Bazelmans in 1900 gestart is met zijn sigarenfabriek. Na de ingebruikneming van het nieuwe fabriekspand aan de Broekweg doet het oude gebouw aan de Blaarthemseweg voornamelijk dienst als opslagplaats. Blijkbaar is er eind jaren dertig voldoende plaats voor nog een bedrijfje.

Matvaal produceert geen sigaren, maar zogenaamd *matteerpoeder*. Dit poeder zou een vinding zijn van Knoller. Het bestaat uit zeer fijngemalen tabak waaraan een beetje kleurstof en brandmiddel is toegevoegd. Tijdens de afwerking wordt het in een dunne laag aangebracht aan de buitenkant van de sigaar. Het poeder is op de eerste plaats bedoeld om de sigaar een mooie gelijkmatige kleur te geven. Zodoende kunnen sigarenmakers en -fabrikanten voortaan ook minder fraaie tabaksbladeren als dekblad gebruiken. Bovendien doet het matteerpoeder de sigaar zoveel beter branden dat er tijdens het roken slechts mooie, egaal witte as overblijft.

Na de inval van de Duitsers, op 10 mei 1940, ziet Knoller zich al snel genoodzaakt een goed heenkomen te zoeken. Na de oorlog keert hij niet terug naar Zeelst, maar vertrekt hij naar Israël. Daar komt hij in 1948 om tijdens de eerste Israëliisch-Palestijnse vijandelijkheden. Ook zijn zoon Erwin komt daarbij om het leven. Van een mogelijke tweede zoon, Leo, ontbreekt verder ieder spoor.

Duc George zet Matvaal en de productie van matteerpoeder voort. Knoller zou de familie Bazelmans daarvoor toestemming hebben verleend voor het geval hij na de oorlog niet meer zou terugkomen. Hein Koppens, getrouwd met een jongere zus van de gebroeders Bazelmans, krijgt de dagelijkse leiding over de matteerafdeling. Koppens reist het hele land door om bij allerlei sigarenproducenten het speciale poeder af te leveren. Als hij problemen krijgt met zijn gezondheid verkoopt Duc George het procedé voor matteerpoeder aan de Achelse Kluis. Koppens is een aantal keren naar Borkel en Schaft geweest om de paters de productiewijze van matteerpoeder bij te brengen.

De introductie van het matteerpoeder leidt ertoe dat er in de tabakshistorie een tijd sprake is van *gematteerde* en *ongematteerde* sigaren. Tegenwoordig speelt het kleurverschil van tabaksbladeren nauwelijks meer een rol. Het poederen van sigaren komt nog maar weinig voor met als gevolg dat de begrippen gematteerd en ongematteerd steeds meer in onbruik zijn geraakt.

De naam Duc George

De Tabakswet van 1921 betekent een enorme impuls om sigaren te voorzien van een mooie sierring, het zogenaamde sigarenbandje. Weliswaar bestaan dergelijke bandjes al sinds 1850. Ze worden dan voornamelijk uit praktische overwegingen toegepast. Zo'n bandje zorgt ervoor dat het dekblad beter blijft zitten en dat de sigaar tijdens het roken schoon en onbeschadigd blijft. Bovendien krijgt men tijdens het roken geen vieze vingers.

Sigarenbandje als camouflage

Vanaf 1921 komt daar nog bij dat zo'n bandje een goede mogelijkheid biedt om de banderol (belastingbandje) van de afzonderlijk verpakte sigaren te camoufleren. Zo groeit het sigarenbandje uit tot een belangrijk middel in de steeds feller wordende concurrentiestrijd. Een fraai sigarenbandje blijkt bij uitstek geschikt om de sigaren inclusief het merk een voornaam en chique uiterlijk te geven.

De sigaren van Bazelmans zijn vooral bekend geworden onder de merknaam *Duc George*. Deze naam is ontleend aan de Engelsman George Villiers (1592 – 1628). Deze speelt een belangrijke rol aan het Engelse hof ten tijde van Jacobus I, een fervent tegenstander van het roken en Karel I, een groot voorstander van het roken vanwege de belastinginkomsten. Zijn goede verstandhouding met het Engelse koningshuis levert hem zelfs een adellijke titel op, vandaar de naam *Duc George*.

De Engelsman George Villiers staat model voor de merknaam Duc George

In feite is het levensverhaal van George Villiers voor de gebroeders Bazelmans van ondergeschikt belang. Hen is het op de eerste plaats te doen om een geschikte merknaam en vooral ook om een geschikt portret

Volgens familieoverlevering is de keuze voor Duc George tamelijk willekeurig tot stand gekomen. Op zoek naar een geschikte naam en afbeelding hebben de broers de encyclopedie ‘Le Petit Larousse’ op een willekeurige plek opengeslagen en hebben ze vervolgens zomaar ergens geprikt.

Zo zijn ze uitgekomen bij Duc George. Aangezien deze naam, inclusief levensverhaal en beeltenis in de smaak vallen, wordt Duc George voortaan de merknaam. Via de sigarenbandjes sieren voortaan de naam en het portret van Duc George hun sigaren. Korte tijd later, in 1928, gebruiken zij de naam ook als naam voor hun nieuwe naamloze vennootschap. Bovendien prijkt de naam Duc George al vanaf de nieuwbouw op de buitenkant van de fabriek aan de Broekweg.

Ombladtrekkers aan het werk bij Duc George

Zo eenvoudig als de keuze is, blijkt de toepassing in de praktijk echter niet te zijn gegaan. De naamskeuze en met name het bijbehorende portret leiden korte tijd later tot een hevige juridische

strijd, aangebonden door concurrent Karel I uit het naburige Eindhoven.

Karel I versus Duc George

De toename van het aantal sigarenproducenten vergroot de onderlinge concurrentie enorm. Bij het veroveren en vooral ook het vasthouden van een bepaald marktaandeel spelen vanaf de jaren twintig merknaam en beeldmerk een zeer belangrijke rol. Hoe groot dat belang is, ervaren de gebroeders Bazelmans aan den lijve als zij medio jaren twintig voor de merknaam Duc George kiezen. Met deze keuze raken zij al snel in conflict met de gerenommeerde *N.V. Karel I Sigarenfabrieken* van de Eindhovense fabrikant H.J. van Abbe. De zaak loopt zo hoog op dat Van Abbe, niet alleen oprichter van Karel I, maar ook de grondlegger van het Van Abbemuseum, hen in de loop van 1925 voor de rechter daagt.

Het door de fabrikant H.J. van Abbe aangevochten beeldmerk

Volgens de aanklacht van de *N.V. Karel I Sigarenfabrieken* bedrijven de Gebroeders Bazelmans oneerlijke concurrentie. Zij brengen een merk in de handel dat een bedrieglijke gelijkenis vertoont met haar eigen merk en waarvan zij de rechthebbende is.

De gebroeders Bazelmans brengen hier tegenin dat de vordering in hun ogen niet ontvankelijk is omdat de *N.V. Karel I* in de dagvaarding verzuimd heeft haar eigen merk behoorlijk te omschrijven. Bovendien ontkennen zij het recht van *Karel I* op het

door hen gevoerde merk. Zij voeren een dertiental punten aan waarop beide beeldmerken van elkaar verschillen.

De arrondissementsrechtbank in 's-Hertogenbosch stelt de Gebroeders Bazelmans in het gelijk. Karel I legt zich niet neer bij het vonnis en tekent hoger beroep aan. Ook het gerechtshof stelt de Gebroeders Bazelmans op 16 maart 1926 in het gelijk.

Het bronartikel is geschreven door *Frank van der Maden* in het boek over de Zeelster Nijverheid.

Voor de Rosdoek bewerkt door *Piet Vermeulen*

Bronnen

Door de auteur van voorgaand artikel zijn veel archieven, naslagwerken, literatuur, websites, e.d. geraadpleegd.

Door plaatsgebrek kunnen wij dit overzicht niet publiceren. Indien u geïnteresseerd bent, kunt u een overzicht opvragen bij de redactie.

HEEMKUNDIG ALLERLEI

Het onderstaande vers bevat allerlei toponiemen, bekende of onbekende, die voor een heemkundige niet verloren mogen gaan. Daarom wordt het vers afgedrukt; iedereen kan hiermee zijn kunde en kennis testen.

Kende Eersel

Zeg weete gij 't Pannegoor
De Pan of vrouw Artse bos
't Berkelaantje kende dè
De Heestert, de Voort, de Bokse haai
Dan zegt men gatverdikke
Dan komde uit dè zelfde dorp
Uit Eersel, net as ikke.

Wa weete gij van Stokkelen,
De Hoogstraat, of van Schaak.
't Meuleveld is dè bekend
Dan bende genen draak.
En kende soms de Hees ook nog,
Dan zegt men gatverdikke,
Dan komde uit dè zelfde dorp
Uit Eersel net as ikke.

Zeg, weete gij d'n Hongerbocht
De Poten of de Lijnt
En weete soms d'n Braailoop ok
Of waarde toen 'n keint
D'n Brobbelkuil of 't Kattegat,
Dan zegt men gatverdikke
Dan komde uit dè zelfde dorp
Uit Eersel net als ikke.

Kende Mie Moors, Rauw Richeltje
Of 't Boske van De Krom,
En Grutjes Kuiltje kende dè
Dan bende nie zo dom.
En kende `t Menneke Content,
Dan zegt men gatverdikke
Dan komde uit dè zelfde dorp
Uit Eersel, net as ikke.

En witte òk de Quackelaer,
De Bospoort of de Mert
`t Areven of `t Geergedoe
En kende soms "Den Herd"
D'n Dijk, de Pikhoek of de Leest,
Dan zegt men gatverdikke
Dan komde uit dè zelfde dorp
Uit Eersel net as ikke

Weete soms òk Jan Preek z`n schuur
Of `t Broek van de pastoor,
De Steenpikkers daar bij de Run,
Of `t huis van Jantje Schoor.
As gij dè allemaal zo goed weet,
Dan zegt men gatverdikke
Dan komde uit dè zelfde dorp
Uit Eersel, gij en ikke

Kees Cornelissen

WWW.DIXMODE.NL

Markt 24
Eersel
T: 0497 - 516000

Maandag gesloten

MODE VOOR
DAMES MET
HEUSE
BORSTEN,
BILLEN EN
HEUPEN

**“Uitgeslapen
mensen kiezen
voor een betaalbaar
kwaliteitsmatras.”**

**UW BEDDENSPECIALIST
VANAF 1981**

**WONINGINRICHTING
DE WIN EERSEL**

ODRADA STRAAT 48 • TEL. 515016

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

de Muzenval

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft scc "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"
Dijk 7 - 5521 AW - Eersel - Tel. 0497-515997 - info@muzenval.nl